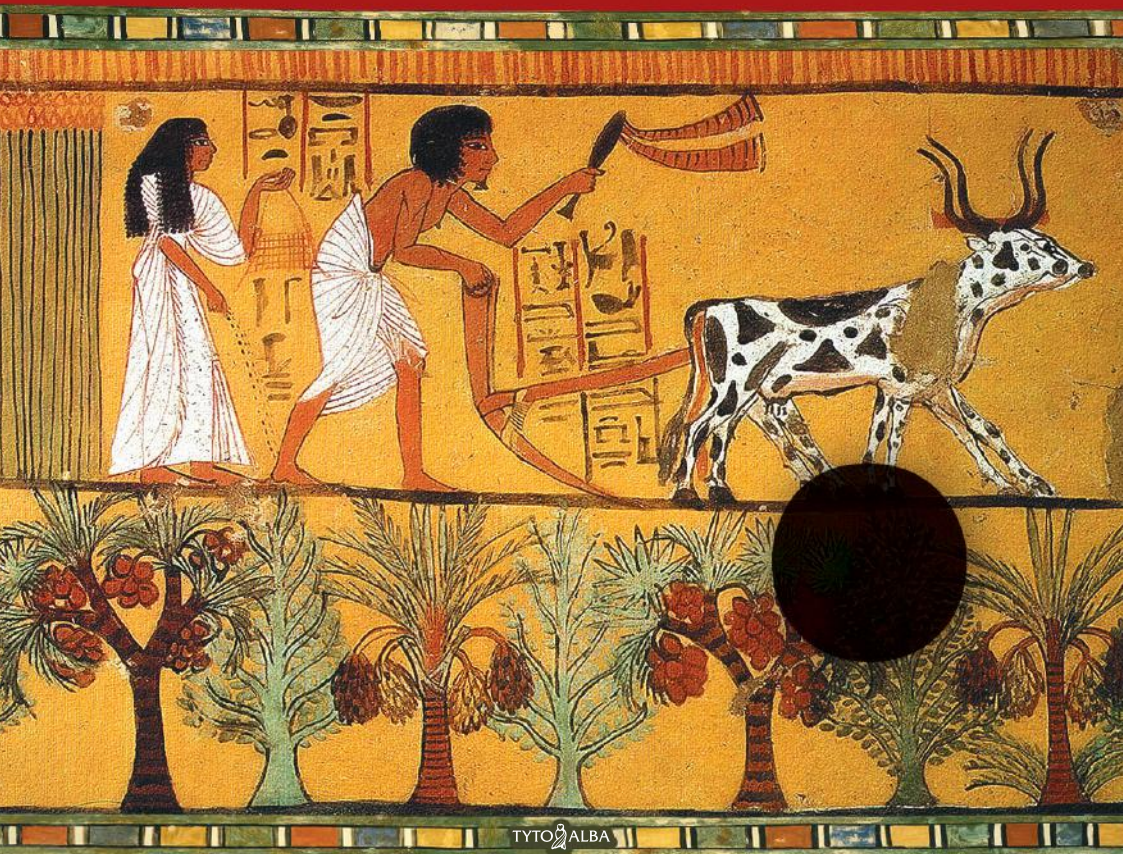

Barbara Mertz

RAUDONOJI ŽEMĖ, JUODOJI ŽEMĖ

Kasdienis gyvenimas
senovės Egipte

Barbara Mertz

RAUDONOJI ŽEMĖ, JUODOJI ŽEMĖ

Kasdienis gyvenimas senovės Egipte

Iš anglų kalbos vertė
Aidas Jurašius

VILNIUS 2016

UDK 94(32)
Me215

Barbara MERTZ
RED LAND, BLACK LAND
Daily Life in Ancient Egypt
HarperCollins Publishers, 2009

Copyright © 1966, 1978 by Barbara Mertz,
2008 by MPM Manor, Inc.

ISBN 978-609-466-159-4

© Aidas Jurašius, vertimas
į lietuvių kalbą, 2016
© „Tyto alba“, 2016

Pratarmė pirmajam leidimui

Ši knyga skirta ne senovės Egipto kultūrai, o senovės egiptiečiams. Jai netgi būtų galima duoti paantraštę „Kaip tapti senovės egiptiečiu“, nes, kaip reikiant viską išnagrinėjęs, skaitytojas iš jos gali išmokti gaminti papirusą, statyti piramidę, egiptietišškai rengtis, maitintis, įsirengti namus, o ir kitų ne mažiau įdomių dalykų. Daugumos egiptiečių, mūsų tiriamojo objekto, vardų neišliko – bet visgi jie buvo žmonės. Ir todėl bandžiau kalbėti apie juos kaip apie žmones, o ne kaip apie beveidžius statistikos duomenis ar blankų žmogiškumo kontūrą, kuriuo grindžiamos tokios akademinės temos kaip „Egiptiečių literatūra“ ar „Egiptiečių architektūra“. Nors aptarsime nemažai grožinių kūrinių, skaitytojas šioje knygoje neras skyriaus apie egiptiečių literatūrą. Nors aprašysime namus, šventyklas ir kapavietes, jis neras ir skyriaus apie architektūrą. Bus ilgo kas skyrius apie religiją, tačiau skyrius apie drabužius savo apimtimi jam beveik nenusileis, nors šis dalykas, palyginti su teologija, be abejo, yra paviršutiniškas. Vis dėlto manau, kad pasiturinti egiptiečių dama, kaip ir kituose kraštuose ir kitose epochose gyvenančios jos palikuonės, kartais galvodama apie drabužius praleisdavo lygiai tiek pat laiko, kiek ir galvodama apie dievus.

Kitoje savo knygoje man teko atsiprašyti dėl lengvabūdiško, kaip galėjo pasirodyti jautriam skaitytojui, požiūrio į senovės Egiptą, bet iš tiesų nemanau, kad toks atsiprašymas būtinas. Paplitęs požiūris, kad egiptiečių civilizacija buvo be galo ori ir didi, nėra teisingas. Tokį vaizdinį įkvepia didžiulės šventyklos,

šiurpios mumijos, apgriuvusios kapavietės. Tačiau šventyklos kadaise buvo išdažytos ryškiomis spalvomis ir žėrėjo aukso; mumijos kadaise buvo vyrai, moterys ir vaikai, kurie taip mylėjo gyvenimą, kad be galo troško ir vylėsi jį išsaugoti po mirties; kapavietės buvo Amžinybės namai, aprūpinti „visais naudingais ir tyrais daiktais“, reikalingais maloniam amžinajam gyvenimui. Mes neižeisime egiptiečių ir neiškreipsime jų pasaulėžiūros, jei akies krašteliu žvilgtelsime, kaip jie pasakoja nešvankias istorijas apie dievus, svaiginasi alkoholiu, rašo jausmingas eiles savo išrinktiesiems ar moko nuobodžiaujančius vaikus. Jei truputėlį iš šių žmonių pasijuoksime, tai jų nepažemins; ir jeigu nepastebėsime, kad drauge juokiamės iš savęs – tai reikš, kad nesupratome geriausios pokšto vietos.

Pratarmė antrajam leidimui

Per daugiau kaip keturiasdešimt metų, prabėgusių nuo tada, kai ši knyga buvo parašyta, ją perskaitė daugybė žmonių. Šiems skaitytojams – kai kurie iš jų vėliau tapo profesionaliais egiptologais – jaučiuosi be galo dėkinga už tai, kad knyga vis dar perleidžiama, taip pat už raginimus (švelniausius, kokie tik gali būti) ją peržiūrėti. Nuo tada, kai pasirodė pirmasis leidimas, buvo publikuota šimtai naujų knygų ir trūkstančiai straipsnių. Viena sritis pasipildė ypač gausiai: XX amžiaus 7-ajame dešimtmetyje knygų, skirtų Egipto moterims, apskritai nebuvo. Dabar jų turime nemažai, ką jau kalbėti apie nesuskaičiuojamus straipsnius.

Netvirtinu, kad susipažinau su visa nauja medžiaga, bet tikrai perskaičiau didelę jos dalį. Daug kartų keliavau į Egiptą ir bendravau su daugeliu malonių egiptologų. Ir vis dėlto lieku ištikima tam, ką sakiau pirmojo leidimo pratarmėje. Papildymai, nauja informacija, senų duomenų naujos interpretacijos nepakeitė manojo senovės Egipto vaizdinio. Galima akcentuoti mūsų ir senovės Egipto kultūrinius skirtumus, o galima pabrėžti faktą, kad ir senovės, ir šių laikų žmonės, tiek vakariečiai, tiek rytiečiai iš esmės yra vienodi, su tokiomis pat ambicijomis, svajonėmis ir baimėmis. Ir man atrodo, kad šiandieniniame pasaulyje gerokai svarbesnis antrasis požiūris.

Senovės Egipto chronologija

Datavimas grįstas Williamo Murnane'o knyga *The Penguin Guide to Ancient Egypt* (Penguin Books, pataisytas leidimas, 1996).

Autorės pastaba. Skirtingose knygose chronologija pateikiama skirtingai; kuo į senesnius laikus žengiame, tuo daugiau neatitikimo. Chronologija grindžiama daugeliu šaltinių, vieni labiau patikimi, kiti mažiau. Bendrus dinastijų kontūrus žinome iš graikiškai rašiusio autoriaus Manetono, suskirsčiusio Egipto istoriją pagal valdovų gimines. Šiuolaikiniai mokslininkai tam tikromis detalėmis abejoja, bet ši sistema naudojama taip seniai, kad būtų netikslinga ją keisti. Kartais literatūroje vietoj pr. Kr. (prieš Kristų) vartojama pr. m. e. (prieš mūsų erą). Tam yra priežastis, bet aš pernelyg ilgai vartoju senąją formą, kad jos atsisakyčiau.

ARCHAJINIS LAIKOTARPIS: 3150–2686 m. pr. Kr.

0 dinastija: karalius Skorpionas, Aha, Narmeras.

I dinastija: suvienijimas; Menas, Džeras, Džetas, Denas, karalienė Merneitė.

II dinastija: Peribsenas, Chasechemvis.

SENOSIOS KARALYSTĖS LAIKOTARPIS: 2686–2181 m. pr. Kr.

III dinastija: laiptuotoji piramidė, Džoseris, Chaba, Hunis.

IV dinastija: Dahšūro piramidės, Maidumo ir al Gizos statiniai; Snefru, Chufu (Cheopsas), Chefrenas, Mikerinas.

V dinastija: Userkafas, Sahurė, Unas.

VI dinastija: Tetis, Pepis I, Pepis II.

PIRMOSIOS SUIRUTĖS LAIKOTARPIS: 2181–2040 m. pr. Kr. – centrinės valdžios žlugimas.

VII–X dinastijos. Kai kurių valdymo laikotarpiai iš dalies sutampa.

VIDURINĖS KARALYSTĖS LAIKOTARPIS: 2040–1782 m. pr. Kr. – šalis vėl suvienijama.

XI dinastija: Injotefai ir Mentuchotepai.

XXII dinastija: Amenemchetai ir Senusertai, karalienė Sobekneferu.

ANTROSIOJI SUIRUTĖS LAIKOTARPIS: 1782–1570 m. pr. Kr. – centrinės valdžios žlugimas.

XIII–XVI dinastijos. Kai kurių valdymo laikotarpiai iš dalies sutampa. Hiksai.

XVII dinastija: Sekenenrė Taa II, Kamosė 1663–1570.

NAUJOSIOS KARALYSTĖS LAIKOTARPIS: 1570–1070 m. pr. Kr. – šalis vėl suvienijama.

XVIII dinastija: Amosis, Amenhotepai ir Tutmoziai, faraonė

Hačepsuta, Echnatonas, Tutanchamonas, Ajas, Horemhebas.

XIX dinastija: Setis I, Ramzis I ir Ramzis II, Merenptachas, karalienė Tivosret.

XX dinastija: Ramziai III–XI, Herichoras.

TREČIOSIOJI SUIRUTĖS LAIKOTARPIS: 1070–525 m. pr. Kr.

XXI dinastija: Smendis, Psusenis, Pinudžemas.

XXII dinastija: libiai šešonkai, Osorkonai, Takelotas.

XXIII–XXIV dinastijos: libių karaliai.

XXV dinastija: kušitai. Pijė, Šabaka, Taharka.

XXVI dinastija: Psametichai I–III, Nechas, Aprijis.

VĖLYVASIS LAIKOTARPIS: 525–332 m. pr. Kr.

XXVII dinastija: pirmoji persų.

XXVIII–XXIX dinastijos: egiptiečių.

XXX dinastija: Nektanebas I, Nektanebas II.

XXXI dinastija: antroji persų.

PTOLEMAJŲ LAIKOTARPIS: 332 m. pr. Kr. Egiptą užkariauja Aleksandras Didysis. Paskui valdžioje įsitvirtina Ptolemajai (Kleopatra).

ROMĖNŲ LAIKOTARPIS: 30 m. pr. Kr. Egiptą užkariauja Julijus Cezaris. Egiptas tampa Romos provincija.

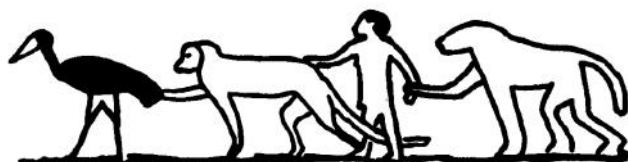
Nespalvotų ilustracijų sąrašas:

- Kapliuojantis žmogus – 17
- Senovės Egipto žemėlapis – 18
- Punto karalienė – 26
- Aukšutinio ir Žemutinio Egipto simboliai – 37
- Senovinis aukso kasyklų žemėlapis – 54
- Vaikai ir gyvūnai – 57
- Katė po šeimnininko krėslu – 61
- Medžiojanti katė – 62
- Egiptiečių šunys – 64
- Egiptiečių dama – 79
- Menato vėrinys – 98
- Pagrindinis moteriškas drabužis Senosios karalystės laikotarpiu – 99
- Prašmatni Naujosios karalystės laikotarpio moteriška suknelė – 99
- Įvairių tipų vyriškos strėnjuostės – 101
- Faraono patarėjas – 102
- Sem* žynio kostiumas – 102
- Senosios ir Vidurinės karalystės laikų šukuosenos – 108
- Naujosios karalystės laikų šukuosenos – 109
- Į viršų sukelti moters mumijos plaukai – 110
- Faraonų karūnos – 115
- Karalienių karūnos – 116
- Šokėjas – 119
- Lova – 128
- Kėdės ir pakojis – 129
- Tutanchamono atlošas galvai – 131
- Arfininkas ir šokėjai – 138
- Imtynininkai – 139
- Stalo žaidimas „šunys ir šakalai“ – 147
- Raštininko lentelė – 152
- Hieroglifinio rašto tipai – 158
- Paukščius žymintys hieroglifai – 160
- Hieratinio ir demotinio rašto pavyzdžiai – 161

Įvairūs hieroglifų taikymo būdai – 165
Kareivis – 183
Ginklai – 190
Dailininkas – 202
Siena apsuptas sodas su tvenkiniu – 204
Aukų stalas – 205
Nukrypimai nuo kanono – 211
Vidurinės karalystės faraono galva – 221
Karakala – 222
Žmogaus figūra ir tinklelis – 225
Šventyklos planas – 237
Žynys mokytojas – 239
Kaltas ir yla – 259
Egiptietiški skaitmenys – 260
Didžiosios al Gizos piramidės planas – 277
Egiptietišκών laivelių pavyzdžiai – 281
Vabalas ir saulės diskas – 301
Kai kurie svarbiausi dievai – 303
Kai kurios svarbiausios deivės – 305
Gebas, Nuta ir Šu – 307
Perspektyvinis Naujosios karalystės šventyklos vaizdas – 323
Vartų su pilonais rekonstrukcija – 324
Kolonų tipai – 326
Echnatonas ir Nefertitė – 338
Ba – 348
Dievas Chnumas suteikia pavidalą vaikui ir jo ka – 356
Mumija – 365
Horo akis – 393
Nišinės mastabos rekonstrukcija – 395
Al Gizos mastabos – 396
Izometrinis Amenhotepo III kapavietės planas – 404
Deir al Madinos kapavietės – 407
Kanopos – 413
Tekenu – 419
Muu šokėjai – 421
Svarstyklės – 425
Kai kurie pusdieviai ir demonai – 437

PIRMA DALIS

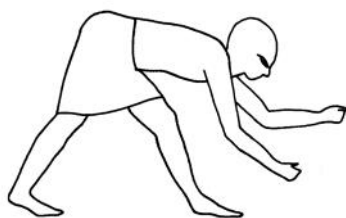
Gyvųjų pasaulis

Dviejų žemių tauta

*Teatsitraukia ji – toji, kur iš tamsos ateina,
Toji, kur įžengia vogčiomis,
Kurios nosis iš nugaros pusės, kurios veidas atgal atgręžtas –
Nepadariusi tai, ko atėjo!
Ar atėjai pabučiuoti šio vaiko?
Neleisiu tau jo pabučiuoti!
Ar pakenkti jam atėjai?
Neleisiu tau jam pakenkti!
Ar pasiimti jo atėjai?
Neleisiu tau jo iš manęs atimti!*

Ant plikos plūktos aslos klūpanti moteris dainuoja tyliai, kad nepažadintų jos glėbyje miegančio vaiko. Mažytė vieno kambario lūšna skendi tamsoje, tik nuo žarijų indo sklinda blausi raudona švieselė – ten dar rusena valgiui ruošti užkurta ugnis. Paskutinis liepsnos liežuvis šokteli į viršų ir ryškiau apšviečia susigūžusį siluetą: tai laiba rudaodė mergina, jos plaukai ilgi ir juodi, o akys – tai įžūliai, tai baugščiai žvilgčiojančios durų pusėn – tamsios. Durys uždarytos ir užsklęstos, bet mergina jaučia, kaip jas užgula tamsa – tamsa, iš kurios vogčiomis gali atsėlinti toji su „atgal atgręžtu veidu“ ir pavogti miegančio kūdikio gyvybę.

Kapliuojantis žmogus

Kai skaitau skyriaus pradžioje cituotas eilutes, visada min-

tyse regiu šį paveikslą. Tos eilutės nepaprastai jaudinančios netgi išvertus; originalas rašytas senovės egiptiečių kalba prieš keletą tūkstančių metų. Akivaizdu, kad piktoji nakties dvasia – viena baisiausių pamėklių bet kurios tautos folklore: jos galva apgręžta į priešingą pusę, o aptakus žodis „atsitraukti“ leidžia numanyti, kad ji neturi aiškios formos. Kaip ir senoje škotiškoje maldoje, skirtoje apsaugoti nuo „vaiduoklių, gyvų numirėlių ir padarų, bildančių naktimis“, egiptietišrame užkeikime užsimenama apie pavojų, kurį kelia piktosios jėgos, – dar baisesnės dėl to, kad jų neįmanoma perprasti.

Tarp škotų ir egiptiečių užkeikimų esama ir dar vieno panašumo. Škotišką eilėraštką šiais laikais deklamuoju kaip pokštą, juokdamiesi ir nuduodami, kad baugščiai žvilgčiojame sau per petį; bet, kaip ir senovės egiptiečiams, jo autoriams tai nebuvo pokštas ar savitikslis literatūrinis pratimas. Tai buvo nuo blogio jėgų apsaugantis užkeikimas – arba malda, jei norite. Abiem atvejais pirmiausia aprašoma grėsmė. Tada eina nuo jos apsaugantys žodžiai. Egiptiečių tekste bandoma apsisaugoti išraiškingais, kartojimais sustiprintais neiginiais – „Neleisiu tau jo pabučiuoti! Neleisiu tau jam pakenkti!“ – ir receptu iš magiškų vaistažolių (šios kūrinio vietos necitavau). Škotiškoje maldoje kreipimasis į sergstinčias galias paprastas: „Gerasis Dieve, apsaugok mus.“

Bet tęsti šios lyginamosios analizės neverta, ji reikšminga tik kaip įrodymas, kad daugybė žmonių skirtingais amžiais ir skirtingose vietovėse bijojo tamsos ir to, kas iš jos gali pasirodyti. Labiausiai egiptiečių malda mane jaudina tuo, kad jos paskirtis – apsaugoti vaiką. Jokioje kitoje gyvenimo srityje žmogus nėra toks pažeidžiamas ar priklausomas nuo Likimo užgaidų taip aštriai, kaip augindamas vaikus; ir nėra jo gyvenime kitos akimirkos, kai jis būtų bejėgiškesnis nei tada, kai nuogas ir rėkiantis pasirodo šiame pasaulyje. Mūsų knyga pasakoja apie kasdienį senovės egiptiečių gyvenimą, tad visai

tinkama pradėti ją tuo, kuo prasidėdavo egiptiečio gyvenimas – gimimu. Taigi ištarkime reikiamą apsaugos užkeikimą ir leiskime mūsų išgalvotam egiptiečių kūdikiui išvysti šį pasaulį.

Gimimas

Kadaiše gyveno viena egiptietė, ir ja susidomėjo ne kas kitas, o pats didysis saulės dievas Ra. Galimas daiktas, dievo susidomėjimas kilo ne tiek dėl moters žavesio, kiek dėl jo troškimo susilaukti trijų palikuonių, kurie ilgainiui taptų Egipto valdovais. Šiaip ar taip, moteris buvo viso labo nuolankaus Ra žynio žmona; jo vardas buvo Rauzeras, jos – Redžeteta, ir...

Vieną dieną nutiko taip, kad Redžeteta pajuto gimdymo skausmus, ir jos gimdymas buvo sunkus. Ir tarė didysis Ra Izidei, Neftidei, Meschenet, Hekatei ir Chnumui: „Eikite ir išvaduokite iš Redžetetos pilvo tris vaikus, kuriems skirta valdyti visą šalį.“

Nusimanantis skaitytojas jau žino, kad Izidė ir Neftidė buvo dvi svarbiausios egiptiečių panteono deivės: Ozyrio žmona ir sesuo. Meschenet, dar viena deivė, globojo gimdymą, taigi visai tiko numatytai užduočiai. Chnumas, vienintelis vyras būrelyje, taip pat atlikdavo tam tikrą vaidmenį atsirandant žmogui: jis buvo puodžius, ant savo dieviškojo žiedimo rato iš molio lipdydavęs naujagimių kūnus. O Hekatė padėdavo kiekvieną rytą užgimti saulės dievui, tad visai logiška, kad jai liepė prižiūrėti ir jo vaikų gimimą.

Deivės persirengė šokėjomis, o išdidusis Chnumas – jų palydovu, ir visas penketukas nuėjo į žynio namus. Jie rado tariamąjį būsimą tėvą ištikrą sielvarto, egiptiečių autorius tai nusako glaustai ir drauge iškalbingai: jis „sėdėjo nejudėdamas, susitaršiusiais drabužiais“. Man šis žynys – simpatiškausias istori-

jos personažas. Nors jis be galo nerimauja dėl žmonos, vis tiek stengiasi su klajojančiais artistais kalbėti mandagiai: „Suprantaite, ponios, namų šeimnininkė dabar gimdo; ir jos gimdymas sunkus.“ Šokėjos iškart pasinaudoja proga pasisiūlyti: „Leisk mums ją apžiūrėti. Mes žinome, kaip palengvinti gimdymą.“

Būsimas tėvas negalėjo atsisakyti pasiūlymo; juk viską stebėjo Ra, žvelgiantis žemyn iš savo auksinės valtės. Vis dėlto deivių pasiūlymas skamba visai įtikimai. Pribuvėjos darbas anuomet nebuvo medicinos specialybė. Kaip ir daugelyje ikipramoninių bendruomenių, įskaitant viduramžių Europą, gimdymą Egipte tikriausiai prižiūrėjo kokia nors kita namų ar kaimo moteris, o vietinė „žiniuonė“ būdavo kviečiama tik iškilus komplikacijoms. Netgi šokėja galėjo tvirtinti turinti ypatingų pribuvėjos įgūdžių, ir todėl nerimo kamuojamo vyro sutikimas visiškai suprantamas. Tokiomis aplinkybėmis jis būtų priėmęs bet kokią pagalbą. Taigi jis leidžia penkioms dievybėms eiti pas žmoną, ir jos ten užsirakina.

„Tada Izidė atsistojo priešais ją, Neftidė – už jos, o Hekatė padėjo gimdyti.“ Šiuo atveju pagalba buvo daugiausia magiška: dievybė taria galingus užkeikimus. Kai vietoj vieno kūdikio gimė visas trejetukas, deivės išėjo nuraminti vyro, o šis, apimtas dėkingumo, atsilygino joms maišu grūdų „alui daryti“.

Kai Izidė naujagimiams suteikia pirmų trijų V dinastijos valdovų vardus, neišvengiamai kyla įtarimas, kad šioje puikioje istorijoje esama politinio motyvo. Tekstas mažai ką byloja apie patį gimdymą. Laimė, turime keletą kitų šaltinių, iš kurių žinome, kad egiptietės gimdydavo pritūpusios, užlipusios ant tam tikrų plytų, iš priekio ir užpakalio prilaikomos dviejų kitų šeimos moterų, o pribuvėja klūpodavo priešais, pasiruošusi priimti kūdikį. Hieroglifas, reiškiantis „gimdyti“, vaizduoja nėščią moterį: ji su dideliu pilvu, klūpo, o kūdikio galva ir rankutės jau išlindusios. Tam tikru požiūriu gimdyti tupint atrodo logiškiau nei gulint, nes tada moteriai padeda žemės trauka.

Turint galvoje, kad „gimdymo plytas“, kaip jos buvo vadina-
mos, naudoti tekdavo gana dažnai, keista, jog dar visai nese-
niai nebuvo radę nė vieno jų pavyzdžio. Galbūt dauguma jų
nusidėvėjo ir buvo išmestos; pagaminti naujas dumblo plytas
nėra sunku. Tačiau Pensilvanijos universiteto muziejaus su-
rengtai ekspedicijai į Abidą galiausiai pavyko rasti vieną tokią
plytą – tiksliau, vieną iš dviejų, kadaise sudariusių porą: ply-
ta apipiešta grakščiais piešiniais, vaizduojančiais globojančias
dievybes ir kūdikį laikančią motiną. Plytos matmenys – 14 x 7
colių, o viršus, pasak atkasusių archeologų, labai nutrintas. Ir
manęs tai nestebina.

Neturtingose šeimose gimdoma būdavo viename iš namo
kambarėlių, bet sprendžiant iš dailės kūrinių ir užuominų ra-
šytiniuose šaltiniuose, Egipto turtingieji įsirengdavo tam tik-
rus gimdymo paviljonus – šviesius, laikinus statinius sode, kur
moteris galėdavo mėgautis šviežiu oru ir grožėtis šalia augan-
čiomis gėlėmis. Karališkosiose kapavietėse triūsusių darbinin-
kų kaimuose daugelis namų turėjo keistus mažus statinius
priekiniuose kambariuose – atitvertas pakylas, kurias kai kurie
mokslininkai pavadino „gimdymo dėžėmis“. Man toks požiūris
kelia abejonių: tie namai mažiukai, ir būtų per didelė prabanga
skirti atskirą vietą tokiam nedažnam dalykui kaip gimdymas.
Bet galimas daiktas, kad „gimdymo dėžės“ kitu metu turėjo
kokią nors kitą paskirtį.

Atrodytų, medicinai skirti papirusai turėtų būti vienas iš
galimų informacijos apie gimdymą šaltinių, bet, deja, jie nuvi-
lia: nors viename iš jų kalbama apie ginekologiją, gimdymą ar
pribuvėjų darbo metodus, juose nėra jokių duomenų. Esama
užkeikimų, padedančių „išlaisvinti vaiką iš motinos pilvo“, ir
keletas kitų naudingų magiškų priemonių, bet nieko panašaus
į praktinę informaciją.

Gali pasirodyti keista, kad egiptiečiai, taip smulkiai aprašę
savo gyvenimą ir mirtį, paliko mums tiek mažai žinių apie tą

esminę akimirką, nuo kurios prasideda gyvenimas. Tačiau jų dokumentų gausa tėra iliuzija; egiptiečių rašytinis palikimas turtingas tik lyginant su kitomis ikigraikiškėmis visuomenėmis. Egiptologas per savo profesinę karjerą gali perskaityti visus išlikusius senovės egiptiečių dokumentus – kitaip sakant, visus pirminius šaltinius – ir jam vis tiek liks laiko susipažinti su daugeliu antrinių šaltinių. Žinoma, tai įtemptas ir daug laiko reikalaujantis darbas, tačiau bet kokios šiuolaikinės istorijos srities tyrinėtoji būtų sunku išsamiai susipažinti netgi su trisdešimties metų laikotarpiu, o ką jau kalbėti apie tris tūkstantmečius. Jis tikriausiai nepajėgtų aprėpti net pirminių šaltinių: reikšmingų ir antraeilių romanų bei esė, testamentų ir kitų teisinių dokumentų, asmeninių ir dalykinių laiškų, sutarčių ir teisylių, mokslinių veikalų...

Kalbu apie tai ne tam, kad pasidžiaugčiau egiptologų kruopštumu, o kad padejuočiau dėl ribotų jų žinioje esančių išteklių. Knygos apie senovės Egiptą dažnai skaitytojui daro klaidingą įspūdį, nes hipotezės ten pateikiamos kaip faktai, o galimybės – kaip įrodymai. Kartais tai neišvengiama; neįmanoma nuodugniai išdėstyti visų kiekvieno teiginio įrodymų. Bet daugelyje patikimiausių knygų rasite gausybę tokių nuobodžių žodžių kaip „tikriausiai“, „galimas daktas“ ir „tikėtina“; mokslininkai vengia „galbūt“ dėl stilistinių sumetimų, bet šį žodelį derėtų pridėti prie mažiausiai pusės visų teiginių, sutinkamų veikaluose apie senovės Egiptą, – ne išimtis ir šioji knyga.

Jei nieko nežinome apie kokią nors egiptiečių kultūros sritį, negalime daryti išvados, kad ji neegzistavo arba buvo sukurta pasitelkus kokią nors „pamirštą mokslą“ ar okultines galias. Mes nežinome, nes arba ta konkreti informacija per keturis tūkstančius metų dingo, arba egiptiečiai nesivargino mums apie tai papasakoti. Egiptiečių kultūra buvo rašytinė, bet savianalizė jai nebuvo būdinga, o ir rašto menas nebuvo visuotinai paplitęs. Egiptiečiai buvo užsiėmę žmonės: jiems reikėjo ap-

sėti ir drėkinti laukus, nuimti derlių, statyti piramides, kovoti mūšiuose ir aprūpinti kapavietes; jie užrašė tik tai, ką jiems reikėjo žinoti, o ne viską, kas galėtų būti įdomu pašaliečiams iš sunkiai įsivaizduojamos ateities. Tad nieko nuostabaus, kad taip mažai žinome apie gimdymą; tiesą sakant, nuostabu, kad žinome net šitiek.

Žmonės mene

Taigi mūsų mažasis egiptietis jau gimė, ir dabar galime paklausti, kas per žmogus jis ar ji buvo. Tikėkimės, kad iš tolesnių puslapių paaiškės jo įpročiai, įsitikinimai ir būdas. Kol kas apsiribokime tik fiziniais bruožais. Bet prieš aprašant egiptiečius tokius, kokie jie mums atrodo, turbūt bus įdomu pirmiausia pažvelgti į juos jų pačių akimis. Kaip jie norėjo atrodyti? Koks buvo jų fizinio grožio idealas?

Apie geidžiamus grožio standartus galime sužinoti iš piešinių ir skulptūrų. Tiesą sakant, turint galvoje apžvelgiamų amžių skaičių – nuo maždaug 3000 m. pr. Kr. (keli šimtmečiai į vieną ar kitą pusę) iki I mūsų eros amžiaus – vaizduojamų tipų panašumas stulbina. Moterys vaizduojamos tokios lieknos, kad iš šono jų kūnai nuo liemens iki kelių atrodo beveik plokšti. Apvaliais klubais aiškiai nebuvo žavimasi, o štai daili krūtinė – vertinta. Piešiniuose vaizduojamų moterų krūtys mažos, bet stangrios, ir kai kuriais atvejais, kai dėl negailesingos laiko tėkmės senų moterų krūtys nukardavo, jų mumiijos toje srityje būdavo pripildomos vaško arba pjuvenų, šitaip suteikiant apvalią formą. Vienai Vėlyvojo laikotarpio mumijai, aprašytai Ellioto Smitho klasikinėje knygoje apie mumifikaciją, visas suvytusio kūno paviršius buvo atnaujintas aplipdant savotišku papjė mašė iš tvarsčių ir dervos. Puikiai suformuotos ir krūtys, ant jų viršaus uždėtos varinės sagos. Tiesiog nuosta-

biai paruošta mumija; E. Smithas entuziastingai teigia, kad ji primena dailią Veneros skulptūrą.

Vyriškas stotas, tapęs etalonu skulptoriams vaizduojant tiek faraonus, tiek nekilminguosius, patiktų ir šiuolaikiniams žmonėms: labai platūs pečiai, į apačią smailėjantis liemuo, plokščias pilvas ir laibi šonai. Kai klientai ateidavo pas skulptorių užsisakyti statulos arba samdydavo dailininką nutapyti portreto ant kapavietės sienų, tikėdavosi, kad menininkai juos pavaizduos būtent tokio pavidalo.

Tiesa, esama šios taisyklės išimčių. Kai kurios jų žinomos kiekvienam egiptologui – paprasčiausiai todėl, kad tai išimtyt: aklas arfininkas nulinkusiais pečiais ir raukšlėtu veidu; išsekęs piemuo su išsišovusiais šonkauliais; neūžauga, sėdintis šalia įprasto ūgio žmonos ant pakylės, kad jiedu atrodytų maždaug to paties ūgio. Amarnos menas taip pat buvo išskirtinis, bet jį aptarsime vėliau. Šiaip ar taip, kai kurios išimtyt – įstabūs skulptūros ir dailės kūriniai.

Man ypač patinka statula, kurią vadiname „al Beledo šeichas“. Šie žodžiai reiškia „kaimo seniūnas“, ir istorija, kaip kūrins gavo tokį vardą, gana įdomi.

Statulą rado Auguste'as Mariette'as, vienas iškiliausių XIX amžiaus prancūzų egiptologų. Man A. Mariette'o ir Gastono Maspero vardai yra lyg višta ir kiaušinis – neatskiriami vienas nuo kito: A. Mariette'as, Egipto istorinio paveldo tarnybos įkūrėjas, nustatęs taisykles, pažabojusias kapaviečių ir šventyklų kasinėtojus iš Europos; ir G. Maspero, ne ką mažiau šiam reikalui atsidėjęs jo įpėdinis. A. Mariette'as turėjo prižiūrėti visus Egipte atliekamus archeologinius kasinėjimus, kad būtų laikomasi taisyklių, bet mėgo kasinėti ir pats. Vieną rytą, jo darbininkams kasinėjant, iš po žemių pasirodė statulos galva ir pečiai. Statula buvo rūpestingai apvalyta, o kai ją ištraukė iš žemės, tuzinas darbininkų vienu metu, „atpažinę“ savo kaimo seniūną, sušuko: *šeich al Beled!*

Mes neižeisime egiptiečių ir neiškreipsime jų pasaulėžiūros, jei akies krašteliu žvilgtelsime, kaip jie pasakoja nešvankias istorijas apie dievus, svaiginasi alkoholiu, rašo jausmingas eiles savo išrinktiesiems ar moko savo nuobodžiaujančius vaikus.

Barbara Mertz (Barbara Merc, 1927–2013) – JAV egiptologė, rašytoja, garsėjanti tiek unikaliomis senovės Egipto studijomis, tiek grožiniais kūrinių – mistiniais ir detektyviniais trileriais. Knyga „Raudonoji žemė, Juodoji žemė. Kasdienis gyvenimas senovės Egipte“ – žavinti, kupina išminties ir sąmojingų įžvalgų apie žmonių gyvenimą senovės Egipte. Ši studija iki šiol nuolat perleidžiama ir verčiama į įvairias kalbas.

Barbara Mertz nukelia mus į tūkstantmečius siekiančią praeitį ir panardina į legendinės dykumų karalystės kasdienio gyvenimo pasaulį, kupiną spalvų ir garsų. Senovės Egipto civilizacija teikė ir tebetiekia įkvėpimo begalei knygų, filmų, dailės kūrinių, mitų, jos sukurti didingi paminklai jau penkis tūkstančius metų stulbina mūsų vaizduotę. Bet kas gi buvo šie žmonės? Barbara Mertz kviečia mus užsukti į jų namus, darbo vietas, šventyklas ir rūmus, kad savo akimis pamatytume, kuo gyvena didikai ir prasčiokai. Galime stebėti, kaip dirba šventikai ir dailininkai, raštininkai ir piramidžių statytojai, vergai, namų šeimininkės ir karalienės, ir mokytis atlikti darbus, gyvybiškai svarbius egiptiečių gyvenimui – nuo mumifikavimo iki papiruso gamybos.

Barbara Mertz leidžia iš arti pažvelgti į didingą praeities kultūrą, tokią tolimą – ir tokią netikėtai artimą – mūsiškei. Patrauklus stilius daro knygą lengvai skaitomą, todėl ji bus vertinga ne tik specialistui, bet ir paprastam skaitytojui. Senovės Egiptas – įkvepiantis ir nepakartojamas. Džiugu, kad yra jo verta knyga.

ISBN 978-609-466-159-4

TYTOALBA

Pirkite internetu
www.tytoalba.lt